

ME'YORIY HUJJATLAR TOIFALARI

Jonizaqov A.A.*SamISI talabasi***Abdurayimov U.A***SamISI katta o'qituvchisi*

Annotation: *Me'yoriy hujjatlar toifalari mavzusi hujjatlarning tasnifi va ularning o'zaro aloqalarini o'rganishga qaratilgan. Ushbu maqola me'yoriy hujjatlarning turli toifalarini, ularning ahamiyatini va amaldagi qonunchilikda qanday qo'llanilishini ko'rib chiqadi.*

Keywords: *me'yoriy hujjatlar, toifalar, qonunchilik, tasnif, ahamiyat.*

Annotation: *This article focuses on the classification of regulatory documents and their interrelationships. It examines different categories of regulatory documents, their importance, and how they are applied in current legislation.*

Keywords: *regulatory documents, categories, legislation, classification, importance*

Kirish. Me'yoriy hujjatlar toifalari jamiyatning tartibga solinishi va rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Ular davlat va jamoat hayotining turli sohalarida, xususan, iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy jarayonlarda muhim rol o'ynaydi. Me'yoriy hujjatlar, asosan, qonunlar, qoidalar, standartlar va boshqa hujjatlarni o'z ichiga oladi, ular orqali ma'lum bir sohada tartib o'rnatish, huquqiy muhitni shakllantirish va fuqarolarning huquq va majburiyatlarini belgilash amalga oshiriladi. Ularning samarali qo'llanilishi jamiyatda adolat, tenglik va xavfsizlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Bunday hujjatlar, shuningdek, ijtimoiy munosabatlar va iqtisodiy faoliyatni tartibga solish orqali davlatning barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Me'yoriy hujjatlar toifalarining roli nafaqat qonuniy asos yaratishda, balki jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va fuqarolar o'rtasidagi ishonchni mustahkamlashda ham namoyon bo'ladi. Shu sababli, ularning to'g'ri va samarali ishlab chiqilishi, takomillashtirilishi va amalga oshirilishi jamiyat rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Me'yoriy hujjatlar toifalari, shuningdek, xalqaro standartlar bilan muvofiqlashtirilishi zarur, bu esa global hamkorlikni yanada kuchaytiradi. Me'yoriy hujjatlar toifalari jamiyatda tartibga solish, huquqiy himoya va ijtimoiy adolatni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ular turli sohalarda, masalan, iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy jihatdan, muvozanatni saqlashga yordam beradi. Ushbu hujjatlar, shuningdek, fuqarolar va davlat o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish orqali ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi. Ularning samarali ishlatilishi va doimiy ravishda yangilanib borilishi jamiyatning o'zgaruvchan ehtiyojlariga mos kelishini ta'minlaydi.

Me'yoriy hujjatlar tushunchasi. Me'yoriy hujjatlar tushunchasi huquqiy tizimning muhim tarkibiy qismidir. Ular qonunlar, qarorlar, normativ hujjatlar va boshqa huquqiy aktlardan iborat bo'lib, davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solishga xizmat qiladi. Me'yoriy hujjatlarning asosiy maqsadi fuqarolarning huquqlarini himoya qilish va ularga majburiyatlar yuklashdan iborat. Bunday hujjatlar, shuningdek, jamiyatda tartib va barqarorlikni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Ularning huquqiy tizimdagi o'rnini shundaki, ular davlatning ichki va tashqi siyosatining asosiy yo'nalishlarini belgilaydi, shuningdek, fuqarolar va davlat organlari o'rtasidagi aloqalarni tartibga soladi. Me'yoriy hujjatlar, shuningdek, ijtimoiy adolat va tenglikni ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega, chunki ular har bir fuqaroning huquqlarini kafolatlaydi va ularni amalga oshirish mexanizmlarini belgilaydi. Bunday hujjatlarning sifatli va samarali ishlab chiqilishi, ularning amalda qo'llanilishi va doimiy ravishda yangilanib borilishi, jamiyatning o'zgaruvchan ehtiyojlariga mos kelishini ta'minlaydi. Shunday qilib, me'yoriy hujjatlar huquqiy tizimning asosiy poydevori sifatida xizmat qiladi va ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida muhim ahamiyatga ega. Me'yoriy hujjatlar, davlat va jamiyat hayotida tartib o'rnatish, normativ talablarni belgilash va huquqiy munosabatlarni boshqarish uchun zaruriy vositalardir. Ular huquqiy tizimning asosiy elementlarini tashkil etib, qonunlar, qoidalar va boshqa normativ aktlar orqali amalga oshiriladi. Me'yoriy hujjatlar, shuningdek, fuqarolar va davlat organlari o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish, ijtimoiy adolatni ta'minlash va qonuniylikni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Ularning to'g'ri ishlab chiqilishi va amalga oshirilishi jamiyat barqarorligini ta'minlaydi.

Me'yoriy hujjatlarning asosiy turlari. Me'yoriy hujjatlar huquqiy tizimning ajralmas qismi bo'lib, ularning asosiy toifalari qonunlar, farmonlar va qarorlardan iborat. Qonunlar davlat organlari tomonidan qabul qilinadigan va barcha fuqarolar uchun majburiy bo'lgan normativ hujjatlardir. Ular ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish, huquqiy asoslarni yaratish va jamiyatda qonuniylikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Farmonlar esa davlat rahbarlari yoki hukumat tomonidan chiqarilgan, ma'lum bir vazifalarni bajarish yoki ijtimoiy muammolarni hal etish maqsadida qabul qilinadigan hujjatlardir. Ular odatda tezkor chora-tadbirlar sifatida qabul qilinadi va muayyan vaziyatlarda tezkor yechimlar taklif qiladi. Qarorlar esa turli davlat organlari, masalan, mahalliy hokimiyatlar yoki boshqa ijro etuvchi organlar tomonidan qabul qilinadi. Ular aniq masalalar bo'yicha yo'naltirilgan va ko'pincha qonunlar yoki farmonlar asosida amalga oshiriladi. Ushbu me'yoriy hujjatlar birgalikda fuqarolar va davlat o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish, huquqiy himoyani ta'minlash va ijtimoiy adolatni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Me'yoriy hujjatlarning asosiy turlari qonunlar, farmonlar va qarorlarni o'z ichiga oladi. Qonunlar davlat tomonidan qabul qilingan va barcha fuqarolar uchun majburiy bo'lgan hujjatlardir. Farmonlar esa, odatda, davlat rahbari yoki hukumat tomonidan chiqarilib, ma'lum bir vazifalarni bajarish yoki ijtimoiy masalalarni hal etish uchun mo'ljallangan. Qarorlar esa, ma'lum bir

muammolarni hal etish yoki yo'nalish berish uchun qabul qilinadi. Ushbu hujjatlar birgalikda davlatning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy hayotini tartibga solishga xizmat qiladi.

Qonunlar va ularning tasnifi. Qonunlar huquqiy normalar sifatida jamiyatning tartibini saqlash va ijtimoiy munosabatlarni boshqarish uchun muhim ahamiyatga ega. Ular turli omillarga qarab tasniflanadi. Bir tomondan, qonunlar yozma va og'zaki shaklda bo'lishi mumkin. Yozma qonunlar rasmiy ravishda qabul qilingan va huquqiy kuchga ega bo'lgan hujjatlar sifatida ko'riladi. Og'zaki qonunlar esa ko'pincha an'anaviy yoki odatga asoslangan, lekin rasmiy ravishda hujjatlashtirilmagan normalarni o'z ichiga oladi. Boshqa tomondan, qonunlar davlat tomonidan qabul qilingan va kuchga kirgan qonunlar sifatida, shuningdek, xalqaro huquq normalariga asoslangan qonunlar sifatida tasniflanishi mumkin. Davlat qonunlari davlat organlari tomonidan qabul qilinadi va ularning kuchi davlat hududida amal qiladi. Xalqaro qonunlar esa davlatlararo munosabatlarni tartibga soladi va odatda xalqaro tashkilotlar tomonidan tasdiqlanadi. Qonunlarning huquqiy kuchi ularning qabul qilinishi va amal qilish jarayoniga bog'liq. Qonunlar, shuningdek, ularning qabul qilingan mamlakatning konstitutsiyasiga muvofiqligiga qarab ham baholanadi, bu esa ularning qanchalik kuchli va samarali ekanligini belgilaydi. Qonunlar turli mezonlarga ko'ra tasniflanadi. Ular umumiy va maxsus qonunlar, shuningdek, davlat va xususiy qonunlar sifatida ajratilishi mumkin. Umumiy qonunlar barcha fuqarolar uchun amal qiladi, maxsus qonunlar esa ma'lum bir guruh yoki vaziyatlarga taalluqlidir. Davlat qonunlari davlat organlari tomonidan qabul qilinadi, xususiy qonunlar esa shaxslar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soladi. Qonunlarning tasnifi ularning huquqiy kuchi va amal qilish doirasini belgilaydi, bu esa jamiyatda tartib va adolatni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Farmonlar va qarorlar. Farmonlar va qarorlar davlat boshqaruvining muhim elementlari bo'lib, ular davlat organlari tomonidan qabul qilinadi va ma'lum bir masalalarni tartibga solish, ijro etish yoki yangi normativ hujjatlarni joriy etish maqsadida ishlab chiqiladi. Ularning huquqiy ahamiyati shundaki, farmonlar va qarorlar davlatning rasmiy pozitsiyasini ifodalaydi va qonuniy kuchga ega bo'ladi. Bu hujjatlar ko'pincha davlat siyosatining amalga oshirilishini ta'minlash, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishni rag'batlantirishda muhim rol o'ynaydi. Farmonlar va qarorlar ishlab chiqilishi jarayoni keng jamoatchilik va mutaxassislar ishtirokida amalga oshirilishi, ularning fikr-mulohazalari inobatga olinishi zarur. Bu jarayonning ochiqligi va shaffofligi, shuningdek, jamiyatning barcha qatlamlari uchun tushunarli bo'lishi, o'z navbatida, ularning ijrosini ta'minlashga yordam beradi. Qarorlar va farmonlar amalga oshirilganda, ular doimo nazorat qilinadi va kerak bo'lganda o'zgartirilishi yoki bekor qilinishi mumkin. Shunday qilib, farmonlar va qarorlar nafaqat davlat organlari faoliyatining yuridik asosini yaratadi, balki jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Farmonlar va qarorlar davlat boshqaruvi tizimida muhim rol o'ynaydi. Ularning huquqiy ahamiyati shundaki, ular davlat siyosatini belgilaydi va ijtimoiy

hayotning turli sohalariga ta'sir ko'rsatadi. Ushbu hujjatlar tayyorlash jarayoni ko'pincha ekspertlar va mutaxassislar ishtirokida amalga oshiriladi, bu esa ularning sifatini oshiradi. Farmonlar va qarorlar qabul qilinganidan so'ng, ularning amalga oshirilishi va natijalari doimiy ravishda monitoring qilinishi, zarur bo'lganda esa o'zgartirishlar kiritilishi talab etiladi.

Me'yoriy hujjatlarning amaliyotdagi qo'llanilishi. Me'yoriy hujjatlarning amaldagi qonunchilikda qo'llanilishi, davlat boshqaruvi va jamiyat hayotining turli sohalarida muhim rol o'ynaydi. Ular qonunlarning to'g'ri tatbiq etilishida, shuningdek, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Masalan, me'yoriy hujjatlar orqali muayyan sohalarida, masalan, sog'liqni saqlash va ta'limda standartlar belgilanishi, bu sohalaridagi xizmatlarning sifatini oshirishga yordam beradi. Bunda, me'yoriy hujjatlar, masalan, sanitariya-qoida va me'yorlar, ta'lim muassasalarida o'qitish jarayonlarida qo'llanilishi natijasida, o'quvchilarning bilim darajasini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, me'yoriy hujjatlar iqtisodiy faoliyatga ta'sir ko'rsatadi, masalan, biznes yuritish jarayonlarida qonuniylikni ta'minlash orqali investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlarini oshiradi. Ular shuningdek, ijtimoiy muammolarni hal qilishda, masalan, aholini ijtimoiy himoya qilish sohasida ham muhim ahamiyatga ega. Demak, me'yoriy hujjatlarning amaldagi qonunchilikdagi qo'llanilishi, ularning ta'siri va samaradorligi, davlatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Me'yoriy hujjatlarning amaldagi qonunchilikda qo'llanilishi, ularning ta'siri va ahamiyati jamiyatda tartibni ta'minlash, huquqiy munosabatlarni tartibga solish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Masalan, me'yoriy hujjatlar orqali ekologik qonunlar, sog'liqni saqlash standartlari va iqtisodiy boshqaruv talablarini belgilash orqali davlat va fuqarolar o'rtasidagi munosabatlar yanada shaffof va tartibli bo'ladi. Bunday hujjatlar, shuningdek, biznes faoliyatini muvofiqlashtirishda ham muhimdir, chunki ular tadbirkorlik muhitini barqarorlashtirishga yordam beradi. Shu tariqa, me'yoriy hujjatlar jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Xulosa. Maqolaning asosiy xulosalari shuni ko'rsatadiki, me'yoriy hujjatlar nafaqat iqtisodiy faoliyatni tartibga solishda, balki ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida muhim rol o'ynaydi. Ular tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash, investorlar ishtirokini oshirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Kelajakda me'yoriy hujjatlarning rivojlanishi, avvalo, zamonaviy texnologiyalar va global iqtisodiy o'zgarishlar bilan bog'liq bo'ladi. Yangi me'yoriy talablar va standartlar ishlab chiqilishi, shuningdek, mavjud hujjatlarning yangilanishi zarur. Bu jarayonlar, shuningdek, jamiyatning ehtiyojlari va talablariga mos ravishda amalga oshirilishi kerak. Me'yoriy hujjatlar, o'z navbatida, inson huquqlari, ekologik muhofaza va ijtimoiy adolat kabi masalalarni ham o'z ichiga olishi lozim. Ular nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va ekologik masalalarga ham e'tibor berish orqali jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qilishi mumkin. Shunday qilib, me'yoriy hujjatlarning kelajakdagi rivojlanishi, ularning ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik omillar bilan aloqasi orqali amalga oshirilishi

zarur. Bu esa, o'z navbatida, barqaror va adolatli jamiyatni shakllantirishga yordam beradi. Maqolaning asosiy xulosalari shuni ko'rsatadiki, me'yoriy hujjatlarning samarali rivojlanishi uchun ularning zamonaviy talablar va ijtimoiy ehtiyojlarga mos kelishi juda muhimdir. Kelajakda, me'yoriy hujjatlar dasturlarini ishlab chiqishda innovatsion yondashuvlar qo'llanilishi lozim. Bu jarayon, shuningdek, xalqaro tajribalar bilan bog'lanish va zamonaviy texnologiyalarni integratsiya qilish orqali mustahkamlanishi mumkin. Shunday qilib, me'yoriy hujjatlarning rivojlanishi, jamiyatning barcha qatlamlari uchun foydali natijalar berishi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik palatasi materiallari.
2. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi ma'lumotlari.
3. 'Huquqiy tizim va me'yoriy hujjatlar' kitobi, 2020.
4. 'Me'yoriy hujjatlar va ularning ahamiyati' maqolasi, 2021.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlari to'plami.
6. 'Qonunlar va ularning ijrosi' ilmiy tadqiqot, 2022.